

KONVENCIJSKI KONCEPT KRIVIČNOG DJELA GENOCID-BITNE KRIVIČNOPRAVNE ODREDNICE ZLOČINA

CONVENTION CONCEPT OF CRIME-GENOCIDE CRIMINAL ESSENTIAL REQUIREMENTS OF CRIMES

Sadmir Karović, Državna agencija za istrage i zaštitu, Istočno Sarajevo, BiH

SAŽETAK

U ovom radu autor je ukazao na kompleksnost pravne konstrukcije zločina genocid u praksi međunarodnog pravosuđa kao i diferencijacije subjektivnog elementa u odnosu na ostale međunarodne zločine. Polazeći od odredbi Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine, apostrofirane su bitne krivičnopravne odrednice genocida koje čine pravnu suštinu konvencijski determinisanog koncepta genocida. S tim u vezi, obrazloženi su pravni elementi genocida kako u objektivnom smislu (radnje izvršenja), tako i subjektivnu komponentu zločina, specifičnu namjeru izvršioca kao jedinstveno i samo svojstveno obilježje ovog zločina.

Ključne riječi: genocid, elementi genocida, međunarodno pravosuđe, zaštićene skupine.

Key words: genocide, the elements of genocide, international justice, protected groups.

ABSTRACT

The author pointed out the complexity of the legal structure of crimes of genocide in the practice of international justice and the differentiation of the subjective element in relation to other international crimes. Starting with the provisions of the Convention on the Prevention and Punishment of Genocide in 1948, emphasized the important determinants of criminal genocide that make up the essence

of the legal concept of genocide Convention deterministic. In this regard, explained the legal elements of genocide both in the objective sense (acts of commission), and the subjective component of crime, specific intent as an executor, and only a single characteristic feature of this crime.

UVOD

Zločin genocida kao autonomno krivično djelo u krivičnopravnoj teoriji i praksi izaziva brojne kontraverze, različita tumačenja i interpretacije koncepta genocida koja su nekad i dijametralno suprotna što za posljedicu ima ne rijetko poistovjećivanje ovog zločina sa drugim krivičnim djelima protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine nije preciznije i neposrednije propisala odredbe koje sadrže bitne odgovore na pojedina pitanja a posebno kada je u pitanju subjektivni element zločina. Ukoliko se tome doda i srodnost međunarodnih zločina u užem smislu (genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločin i zločin protiv mira-agresija) po njihovoj prirodi kao i njihove postojeće zajedničke karakteristike, onda možemo reći da je diferencijacija navedenih zločina, posebno u pogledu diferencijacije kategorija mens rea (subjektivnog elementa) za svaki posebno zločin, veoma kompleksno.

U teoriji i praksi genocid se veoma često označava kao „zločin nad zločinima“ što neposredno znači da se radi o zločinu čije su posljedice nesagledive po ljudski rod uopšte i za koji je propisana najstrožija krivičnopravna sankcija, sa obzirom na izraženo postojanje genocidne namjere koja je usmjerena na uništenje kolektiviteta a ne na pojedinca/e. U skladu sa naprijed navedenim krivično gonjenje i kažnjavanje izvršilaca genocid ne zastarijeva, uvažavajući odredbe Konvencije Ujedinjenih Nacija o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječanstva iz 1948. godine²⁹⁷. Restriktivno određenje zločina genocid je prisutno u praksi međunarodnog pravosuđa prilikom utvrđivanja postojanja individualne krivične odgovornosti.

SPECIFIČNOSTI ZLOČINA GENOCID

Zločin genocida je etabliran kao autonomna vrsta zločina usvajanjem Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine²⁹⁸ kada je ovaj međunarodni

zločin poznat otkad postoji čovječanstvo, stekao svoju krivičnopravnu samostalnost sa svim krivičnopravnim odrednicama. Neposredno prija izrade i usvajanja navedene konvencije genocid je bio podvrsta ili oblik zločina protiv čovječnosti. Postoji saglasnost u teoriji da je navedena konvencija predstavljala krivičnopravni odgovor međunarodne zajednice na stravične zločine počinjene u toku II svjetskog rata, pod okriljem fašizma i nacizma. U preambuli pomenute konvencije se navodi da je genocid zločin osuđen od civilizovanog svijeta i u suprotnosti sa duhom i ciljevima Ujedinjenih nacija te da u svim periodima historije nanosi velike gubitke čovječanstvu. Relevantni statistički podaci i utvrđene krivičnopravne činjenice (Kambodža, Sijera Leone, Ruanda, BiH...) potvrđuju katastrofalne, dugoročne i nesagledive posljedice po ljudski rod kada je u pitanju zločin genocid kao najstravičniji zločin u katalogu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom.

Iz naprijed navedenog proizilazi zabrinutost i interesovanje međunarodne zajednice na planu efikasne prevencije i kažnjavanja krivično odgovornih počinilaca bez obzira na njihov status (državni rukovodioci, javni službenici ili privatne osobe). „Objekt napada je nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa kao kolektivitet, zajednica sa svojim osobenostima i specifičnostima“.²⁹⁹ Namjera izvršioca krivičnog djela genocid je usmjerena na potpuno ili djelimično uništenje konvencijski zaštićene ljudske skupine³⁰⁰ a ne na pojedinca što predstavlja jednu od specifičnosti po kojoj se ovaj zločin razlikuje od drugih međunarodnih zločina iz kataloga krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih

²⁹⁷ Član I, Ne postoji vremensko zastarevanje u pogledu sledećih zločina bez obzira na datum kada su počinjeni: (a) ratni zločini prema definiciji u Povelji Međunarodnog vojnog suda, Nirmberg, od 8. avgusta 1945, potvrđenoj u rezolucijama 3 (I) od 13. februara 1946. godine i 95 (I) od 11. decembra 1946. godine, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, a naročito "teški prestupi" nabrojani u Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1959. godine o zaštiti žrtava rata; (b) zločini protiv čovečanstva bilo da su počinjeni u doba rata ili doba mira prema definiciji u Povelji Međunarodnog vojnog suda, Nirmberg, od 8. avgusta 1945, kao što je potvrđeno u rezolucijama 3 (I) od 13. februara 1946. godine i 95 (I) od 11. decembra 1946. godine, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, proterivanje putem oružanog napada ili okupacije i nehumana dela koja proističu iz politike apartheida, kao i zločin genocida shodno definiciji datoj u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, čak i kad takva dela ne predstavljaju povredu domaće zakon zemlje u kojoj su izvršena.

²⁹⁸ Usvojena Rezolucijom 260 (III) A na Generalnoj Skupštini Ujedinjenih Nacija 09 Decembra

1948.godine

Stupanje na snagu 12 Januara 1951. godine.

²⁹⁹ D. Jovašević, Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2003, str. 76.

³⁰⁰ U teoriji postoje brojne kritike da navedena konvencija nije propisala krivičnopravnu zaštitu i za druge ljudske skupine kao što su političke, ekonomske, socijalne, spolne i dr., čime se dovodi u pitanje sama svrha konvencije.

međunarodnim pravom. „Dakle, kod zločina genocida je krajnja žrtva zaštićena grupa (objekt napada) u skladu sa Konvencijom, dok su kod zločina protiv čovječnosti žrtve pojedinci (individue).“³⁰¹ Preduzimanje jedne ili više od pet taksativno propisanih radnji izvršenja u članu II navedene konvencije od strane izvršioca krivičnog djela genocid prema pripadnicima ili članovima konvencijski zaštićene ljudske skupine ima za cilj potpuno ili djelimično uništenje ljudske skupine kao takve. „Bitno obeležje genocida je namera da se uništi grupa, a ne njeno stvarno uništenje, tako da ovo krivično delo može da postoji i ako je znatan broj pripadnika ciljanog dela grupe izbegao uništenje.“³⁰² U postupanjima ad hoc tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu u predmetima koji tretiraju zločin genocida, evidentna su različita stajališta prilikom tumačenja odredbi konvencije koje se odnose na subjektivni element odnosno određivanje kvalitativne i kvantitativne komponente. „Navedena konvencija sadrži uopštenu pravnu formulaciju genocidne namjere koja sama po sebi nije dovoljno precizna i ne sadrži sve relevantne krivičnopravne odgovore na pitanja koja se javljaju prilikom praktičnog postupanja organa krivičnog gonjenja.“³⁰³ Kvalitativna i kvantitativna komponenta zločina genocid čine suštinu utvrđivanja postojanja subjektivnog elementa odnosno genocidne namjere kod izvršioca zločina. Precizna i jasna mjerila i kriteriji nisu propisani nevedenom konvencijom tako da praksa međunarodnog pravosuđa čini osnov za postupanje domaćeg (nacionalnog) pravosuđa u predmetima koji tretiraju zločin genocida.

³⁰¹ S. Karović, Odnos između genocida i zločina protiv čovječnosti, Civitas, časopis za društvena istraživanja br 3, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2012, str. 92.

³⁰² B. Ivanišević, i dr., Vodič kroz Haški tribunal, propisi i praksa, Beograd, 2008, str. 65.

³⁰³ S. Karović, Mens rea: genocidna namjera, Civitas, časopis za društvena istraživanja br.2, Novi sad, 2011, str. 24.

PRAVNI ELEMENTI GENOCIDA - PRAKSA MEĐUNARODNOG PRAVOSUĐA

Objektivni elementi zločina genocid

U članu II Konvencije o genocidu propisane su radnje koje predstavljaju genocid:

- 1) ubistvo članova grupe (naroda);
- 2) uzrokovanje teških tjelesnih ili mentalnih povreda članovima grupe (pripadnika određenog naroda)
- 3) namjerno podvrgavanje grupe takvim životnim uslovima koji dovode do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
- 4) uspostavljanje mjere s namjerom sprečavanja rađanja u okviru grupe (naroda);
- 5) prinudno premiještanje djece iz jedne grupe u drugu.³⁰⁴

Radnje izvršenja su propisane alternativno, iz čega proizilazi da je dovoljno da izvršilac preduzme samo jednu od pet taksativno propisanih radnji izvršenja, iako se ovaj zločin najčešće izvršava preduzimanjem (kombinacijom) više radnji izvršenja, uz zadovoljenje subjektivnog elementa odnosno postojanje „dolus specialis“³⁰⁵ kod izvršioca. U praksi međunarodnog pravosuđa odnosno u radu dva ad hoc tribunala je zastupljeno je uže shvatanje zločina genocid ili konvencijski koncept genocida koji se bazira na restriktivnim uslovima kada je u pitanju postojanje zločina genocid. Uvažavajući naprijed navedeno, evidentno je da nasilno protjerivanje članova konvencijski zaštićene ljudske skupine ili etničko čišćenje kako se ovaj oblik veoma često naziva u javnosti a posebno u sredstvima javnog informisanja (pisani i elektronski mediji), ne predstavlja radnju izvršenja

³⁰⁴ <http://www.preventgenocide.org/ba/konvencijaog-enocidu.htm>

³⁰⁵ U praksi međunarodnog pravosuđa zatijeva se postojanje specijalnog ili posebnog umišljaja kod izvršioca zločina genocid.

zločina genocid. Takođe, konvencijski koncept genocida u ovaj pojam ne uključuje ni radnje koje se označavaju kao kulturni genocid.

Ovako usko i ograničeno shvatanje pojma genocid se opravdava činjenicom da brojni oblici zločina protiv čovječnosti obuhvataju navedene modalitete, tako da nema potrebe da se pojam genocida proširuje obuhvatajući i ove oblike zločina. Prilikom izrade Konvencije o genocidu postojale su ozbiljne inicijative da se pored postojećih pet propisanih radnji izvršenja zločina genocid propišu i nasilno protjerivanje članova zaštićene ljudske skupine i kulturni genocid kao i da se propiše krivičnopravna zaštita i za druge ljudske skupine koje mogu biti objekt napada ali svi ti prijedlozi nisu bili usvojeni i prihvaćeni od većine.

Subjektivni element zločina genocid

Jedna od specifičnosti zločina genocid koja zvređuje posebnu pažnju jeste subjektivni element ovog zločina koji se sastoji u namjeri izvršioca da potpuno ili djelimično uništi zaštićenu ljudsku skupinu. Izvršioc genocida preduzima radnju izvršenja prema pojedincu kao pripadniku ili članu zaštićene ljudske skupine. „Za kažnjavanje počinitelja kaznenog djela nije dostatno da je počinjeno djelo protupravno.“³⁰⁶ Dakle, nije dovoljno da izvršilac preduzme jednu ili više radnji izvršenja, već se zahtijeva i postojanje dualne namjere kod izvršioca koja se odnosi na samo izvršenje radnje izvršenja kao i na ostvarenje posebne namjere (*dolus specialis*) a to je namjera da se potpuno ili djelimično uništi konvencijski zaštićena ljudska skupina. Mentalni ili subjektivni element genocida, kao zločina koji povlači međunarodnu krivičnu odgovornost, sadržan je u članu II, stav 1. Konvencije o genocidu (i odgovarajućim običajnim pravilima): “namera potpunog ili delimičnog uništenja

jedne nacionalne, etničke, rasne ili verske grupe“.³⁰⁷

S druge strane, ukoliko ljudska skupina nije identifikovana i definisana kao jedna od konvencijski zaštićenih skupina u tom slučaju se ne radi o postojanju zločina genocid već o nekom drugom međunarodnom zločinu, najčešće zločinu protiv čovječnosti. Identifikacija i definisanje zaštićene ljudske skupine koja je objekt napada je veoma značajno pitanje, sa obzirom da i u ovom slučaju imamo prisutne različite pristupe u praksi međunarodnog pravosuđa³⁰⁸. Dokazivanje postojanja genocidne namjere kod izvršioca u kontekstu utvrđivanja postojanja individualne krivične odgovornosti, je po svojoj prirodi veoma složeno i kompleksno. Radnje izvršenja zločina genocid su same po sebi materijalne prirode i kao takve evidentne i prepoznatljive. „S druge strane, krivično djelo genocida ima jedan element-namjeru ili zločinačku namjeru (*mens rea*), koja je u nedostatku eksplicitno napisanih naredbi teško dokaziva“.³⁰⁹

ZAKLJUČAK

U ovom radu je potvrđena krivičnopravna autonomnost zločina genocid sa bitnim krivičnopravnim odrednicama ovog zločina u odnosu na ostale međunarodne zločine u užem smislu. Takođe, apostrofirana su značajna krivičnopravna pitanja u pogledu diferencijacije pravnih elemenata genocida, uvažavajući prvenstveno praksu međunarodnog pravosuđa. Polazeći od naprijed navedenog dolazimo do zaključka da je genocid najstravičniji i najteži zločin u katalogu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Međutim, ovom prilikom potrebno

³⁰⁷ A. Kaseze, Međunarodno krivično pravo, Beograd, str. 118.

³⁰⁸ U praksi međunarodnog pravosuđa prisutna su tri pristupa identifikacije i definisanja zaštićene ljudske skupine i to: objektivni, subjektivni i mješoviti (objektivno-subjektivni) pristup.

³⁰⁹ S.L.B. Jensen, Genocid-slučajevi, poređenja i savremene rasprave, Danski centar za holokaust i istraživanje genocida, 2007, str.342.

³⁰⁶ F. Bačić, Kazneno pravo, opći dio, Zagreb, 1998, str. 197.

je naglasiti kompleksnost utvrđivanja postojanja zločina genocid u skladu sa restriktivno propisanim uslovima koji upućuju na činjenicu da su u praksi međunarodnog pravosuđa postavljeni izuzetno visoki standardi dokazivanja zločina odnosno utvrđivanja postojanja genocidne namjere kod izvršioca kao jedinstvenog obilježja ovog zločina. Konvencijski koncept genocida nedvosmisleno isključuje neke druge radnje kao moguće modalitete izvršenja ovog zločina (nasilno protjerivanje članova zaštićene ljudske skupine i kulturni genocid) te pružanje krivičnopravne zaštite i drugim ljudskim skupinama kao što su političke, ekonomske, kulturne, spolne i druge grupe koje mogu biti objekt napada. Ovo upućuje na potrebu kritičkog preispitivanja Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocid iz 1948. godine, u smislu prilagođavanja iste realnim potrebama u cilju pružanja zaštite kolektivitetima koji mogu biti objektom napada uključujući sve moguće načine koji dovode do potpunog ili djelimičnog uništenja ljudske grupe.

LITERATURA

- [1] Konvencije o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječanstva iz 1968.
- [2] Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocid iz 1948. godine,
- [3] Dragan Jovašević, Međunarodno krivično pravo, Dosije, Beograd, 2003.
- [4] Bogdan Ivanišević, i dr., Vodič kroz Haški tribunal, propisi i praksa, OEBS, Beograd, 2008.
- [5] S. Karović, Mens rea: genocidna namjera, Civitas, časopis za društvena istraživanja br. 2, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi sad, 2011.
- [6] S. Karović, Odnos između genocida i zločina protiv čovječnosti, Civitas, časopis za društvena istraživanja br. 3, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2012.
- [7] Franjo Bačić, Kazneno pravo, opći dio, Informator, Zagreb, 1998.
- [8] Antonio Kaseze, Međunarodno krivično pravo, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005.
- [9] Steven L.B. Jensen, Genocid-slučajevi, poređenja i savremene rasprave, Danski centar za holokaust i istraživanje genocida, Sarajevo, 2007.
- [10] <http://www.preventgenocide.org/ba/konvencijaogenocidu.htm>